

Redningsaktion for Femø Kirkegård

Et lille samfund kæmper for
sin kulturarv og historie

Af Annelise Svensson

Formand for Kunst- og Kulturudvalget, Femø Beboerforening

Niels Svensson

Alment praktiserende læge

Femø Kirkegård

Femø Kirke. Foto: Torben
Engelbrecht-Vindnæs, 2020.

Femø Kirke og Kirkegård ligger frit i et smukt kuperet landbrugslandskab omgivet af marker og skel.

Fra kirkegårdens stenmur har man en næsten 180 graders udsigt over det blånende Smålandsfarvand, og nærmer man sig fra søsiden, er kirken et pejlemærke for såvel søfolk som den søgende sjæl. Den smukke kirke fra 1500-tallet er viet til de søfarendes skytshelgen, Sankt Nicolaus. Kirken rummer foruden fine kalkmalerier et enestående ungotisk trækrucifiks, hvor Kristus, trods sin lidelse, smiler til beskueren.

Kirkegården er anlagt rundt om kirken og afgrænses af et gammelt stendige fra 1859, bevokset med tjørnehæk. Især kirkegårdens sydside med dens mange gamle kistebegravelsespladser er bemærkelsesværdig, idet der findes områder, hvor hvert gravsted har sin egen hæk på alle fire sider og kun er adskilt fra de tilliggende gravsteder med en smal sti. Dette mønster kaldes dobbelthække.

Beplantningen varierer fra træer i forskellig højde, der skaber rum og perspektiv, til rosenbuske og hortensia, der sommerhalvåret igennem giver et vekslende farvespil.

Doppelthække i kirkegårdens sydvestlige del. Smålandsfarvandet i baggrunden. Foto: Niels Svensson, juli 2022.

De gamle, ornamenterede gravsten skifter i højde og bredde med titler som f.eks. rentier, parcellist, sognefoged, kommis, plantageejer og tækkemand.

I et lille samfund som Femø med 124 fastboende, afgrænset fra fastlandet, har man tætte relationer. Vi mødes på vejene – hos købmanden, i kirken, på kirkegården – og får en snak om både de levende og døde. Den ældre del af befolkningen husker de hedengangne, især når man står over for gravminderne. Så ser man for sig de døde lyslevende. Og kniber det med hukommelsen, kontakter man blot lederen af Femø lokalhistoriske arkiv, Palle Sørensen, der muntert beretter om de mange farverige personligheder, der gennem generationer har befolket Femø.

Kirkegården med dens mange velbevarede gravsteder har ikke blot lokal interesse. Fagfolk har også udtrykt deres begejstring. I 2018 skriver landskabsarkitekt Kirsten Jensen i et oplæg til det daværende menighedsråd: "Femø Kirkegård er, som den henligger med sit næsten intakte gravstedsmønster, helt enestående, hvilket da også bekræftes af mange lokale besøgende samt turister. Det anbefales, at betydnings-

Beplantning med træer i forskellig højde, der skaber rum og perspektiv. Foto: Niels Svensson, juli 2022.

fulde gravminder allerede nu fredes, så de også fremover kan findes på deres oprindelige plads.”¹

Landskabsarkitekt Anne Galmar supplerer i et idéoplæg til menighedsrådet i 2019: ”Idéoplægget vil også have fokus på den omfattende kulturarv, kirkegården rummer, så både fredede gravminder og andre bevaringsværdige elementer sikres og bevares i den fremtidige indretning”. Artiklen slutter: ”Kirkegården er yderst bevaringsværdig med helt særlige kvaliteter.”²

Museum Lolland-Falster under ledelse af museumsdirektør Ulla Schaltz har fredet tolv gravminder på Femø Kirkegård og udtaler mere generelt til Kristeligt Dagblad: ”Kirkegården er historiebøger, hvor de er bevaret bedst, og derfor skal en registrering og bevaringsstatus gælde hele eller dele af en given kirkegård og ikke kun enkelte interessante gravsteder.”³

Sekretær i Foreningen for Kirkegårdskultur, Stine Helweg, har skrevet en artikel, der detaljeret oplyser om lovgivningen på området.⁴

Kirkegårdsgruppen

På trods af ovenstående faglige bedømmelse af en umistelig kulturarv arbejdede vores forrige menighedsråd kun i én retning, nemlig på at få ryddet de mange hjemfaldne gravsteder, som udgjorde ca. halvdelen af kistegravene. Det drejede sig om godt 100 gravsteder, hvor alle de gamle sten skulle knuses, hække og anden beplantning bortskaffes og arealerne tilså med græs eller udlægges med perlesten. Menighedsrådet med provstedeltagelse afholdt først meget sent i forløbet et orienterende møde med menigheden vedrørende deres forehavende – måske fordi man vidste, at der ville komme protester. Det kom der, men menighedsrådet holdt fast ved beslutningen.

Rystet over udsigten til at miste vores lille samfunds historie og kulturarv begyndte vi at kontakte dels familierne til de hjemfaldne grave, dels øboerne over en bred kam, fritidshusejerne samt folk, der på en eller anden måde havde tilknytning til Femø – dette med henblik på opkøb af de hjemfaldne grave. Menighedsrådsformanden søgte hurtigt juridisk

bistand vedrørende lovligheden i aktionen. Hertil svarede den juridiske konsulent i Lolland-Falsters Stift, Trine Frydkær Paulsen, at der ikke var noget til hinder for vores forehavende. Således lykkedes det sammen med en meget behjælpelig graver på kort tid at opkøbe i alt 104 hjemfaldne grave for en fem års periode. Priserne lå mellem 765 og 1.400 kr., afhængigt af gravenes størrelse, og indbragte menighedsrådet ca. 100.000 kr. Den lave pris forudsatte, at det var frivillige og ikke graveren, der skulle passe gravene.

Herefter gjaldt det om at samle frivillige til pasning af de mange grave. Femø kunne stille med 14 entusiastiske øboere, *Kirkegårdsgruppen*, der siden 2020 har vedligeholdt gravene. Vi tager en grundig oprensning hver anden til tredje uge afhængigt af årstiden. Alle har deres faste grave at ordne, og vi hjælper hinanden, hvis nogen har forfald.

Som bekendt skal usikre gravsten sikres, så der ikke opstår personskade. Også dette arbejde er påbegyndt af frivillige.

Fremtiden

I 2020 valgtes et helt nyt menighedsråd, der sammen med vores nye præst har en meget positiv holdning til vores arbejde. Ét medlem var så begejstret for redningsaktionen, at han løste sognebånd for at blive medlem af rådet. Hertil kommer, at provstiet i 2022 har fået ny provst, som ligeledes synes positivt stemt over for Kirkegårdsgruppens arbejde og fremtidsplaner.

Vi er nu halvvejs inde i den femårsperiode, hvor gravene er opkøbt. Med udgangen af 2024 hjemfalder de atter. Hvad gør vi for at skaffe ny kapital? Et forsigtigt skøn er, at halvdelen af gravstedsejerne vil forny deres gravsted. Den anden halvdel er enten døde eller meget gamle eller flyttet. Forespurgt har Kirkeministeriet ikke midler til sådanne projekter, og Lolland-Falsters Stift hører ikke til de økonomisk bedst stillede.

Ulla Schaltz udtaler generelt om kirkegårde som vores: "Det vil være godt med en bevaringspulje på linje med de midler, man har til fredede bygninger og andre kulturmiljøer. Den skal ligge under Kirkeministeriet, og derfra skal man tage ansvar for at udpege og fordele midlerne til de mest bevaringsværdige af vores lokalhistoriske kirkegårde."⁵

Egentlig er Kirkegårdsgruppens projekt jo slet ikke omkostningstungt. Den eneste udgift for menighedsrådet er fremskaffelse af ral samt udgift til gravetimer til hækklipning. En nedlæggelse af de godt 100 hjemfaldne grave ville jo også være omkostningstungt foruden faste udgifter til vedligeholdelse af arealerne. Man behøver heller ikke at være bekymret for Kirkegårdsgruppen. Den er selvsupplerende, og flere har meldt deres interesse som vikarer.

Vi ønsker vores kirkegård officielt sikret som bevaringsværdig eller endnu bedre som umistelig. Et skridt i denne retning er sket for Nordby Kirkegård på Samsø. Landskabsarkitekt Mette Fauerskov beretter i en artikel, hvorledes det er lykkedes for Samsø Menighedsråd og Aarhus Domprovsti i forening foreløbig at skabe økonomisk grundlag for en umistelig kirkegård med baggrund i kirkegårdens særlige kultur-

Kirkegårdsgruppen, som afsætter en eftermiddag til pasning af "vores" grave. Elleve Femøboere ud af fjorten mødte op den dag. Foto: Helene Grube, august 2022.

værdier. Man har accepteret, at driftsomkostningerne vil være højere end på en gennemsnitlig kirkegård. Mette Fauerskov skriver i sin slutbemærkning:

”Med den nuværende lovgivning kan sikring af kirkegårdenes kulturværdier kun ske på lokalt niveau og med provstiets opbakning. I Nordby indgår bevaringsplanen nu som en del af kirkegårdens vedtægter og er dermed bindende for nuværende og kommende menighedsråd og driftspersonale. Det er et meget stort skridt. Men bestemmelser i kirkegårdsvedtægterne sikrer kun anlægget, indtil et nyt menighedsråd og provsti måtte beslutte noget andet. Sikring af de kulturhistoriske og landskabelige værdier de relativt få steder i landet, hvor de endnu findes så helstøbte, har ikke kun lokal, men i høj grad også national interesse. Derfor er det ønskeligt, at der i den kirkelige lovgivning åbnes mulighed for en slags fredning af disse umistelige og yderst sårbare, grønne anlæg.”⁶

På Femø håber Kirkegårdsgruppen på en fortsat positiv dialog med provsti og menighedsråd, der kan munde ud i en bevaringsplan for Femø Kirkegård til gavn og glæde for os og kommende generationer. Kirkegården er helt unik i sin struktur og beliggenhed og bør bevares som en umistelig kulturarv.

Kirkegårdsgruppen på Femø blev i august nomineret til Lolland-Falsters Stifts kirkelige initiativpris 2022. Red.

Noter

1. Kirsten Jensen, landskabsarkitekt, MDL. Notat fra møde med Femø Menighedsråd, 18. juni 2018.
2. Anne Galmar, kirkegårds konsulent. Uddrag af "Tilbud på Idéoplæg, 23. april 2019" til Femø Menighedsråd.
3. Ulla Schaltz, museumsdirektør. Udtalelse i Kristeligt Dagblad, 10. juli 2020 i artiklen: "Ekspert: Lokalhistoriske kirkegårde skal beskyttes af lovgivning".
4. Stine Helweg, kirkegårdsvejleder og sekretær i Foreningen for Kirkegårds-kultur, "Hvilke gravsten gemmer vi?" *Kirkegårdskultur*, 2021-22, 112-119.
5. Ulla Schaltz, museumsdirektør. Udtalelse i Kristeligt Dagblad, 9. juli 2021 i artiklen: "Ekspert: Ministeriet skal finansiere kulturarv på kirkegårdene."
6. Mette Fauerskov, landskabsarkitekt: "En umistelig kirkegård bliver beva-ret". *Kirkegårdskultur*, 2019-20, 102-112.